# POSTCOLONIALISM ȘI POSTCOMUNISM ÎN STUDIILE LITERARE ROMÂNEȘTI[1]

**Dumitru TUCAN**
**Universitatea de Vest din Timișoara**
dumitru.tucan@e-uvt.ro

## Postcolonialism vs. Postcommunism in Romanian Literary Studies

For the last two decades, postcolonial theory has become one of the most dominant perspectives in the study of literature and culture in the Western Academia (Chioni Moore 2001). Together with its increasingly more authoritarian voice, postcolonial theory has also become able to influence peripheral scholar communities, including those coming from cultures with no direct link with the historical phenomenon of colonialisation (Anfeng 2007). This influence seems to be of two distinct types. The first one is a *mimetic* one (i.e. unintermediated by local experiences), which has generated an imitative postcolonial discourse in local academia, mostly used by members of English language departments. The second one, which may be called *particularizing* (i.e. intermediated by local cultural experiences), has tried to adapt (to various degrees of intensity) the postcolonial perspective to local conditions. This second type of influence can be seen, for example, in the adaptation of postcolonial theory to the analysis of postcommunist cultural phenomena in Central and Eastern Europe (Kelertas 2006). The same thing has happened in Romanian literary studies, although at a low degree of intensity. In this article, I will try to analyse the impact of postcolonial theoretical speculation on the Romanian literary studies of the last two decades. By focusing especially on the practical problem of the relationship between postcolonialism and postcommunism, I will try to evaluate how adaptable postcolonial theory can be in relation to local cultural / historical experiences. Last but not least, I will try to analyse the way in which these theories adapt to local particular conditions.

**Keywords:** *postcolonialism; postcommunism; travelling theory; adaptability of theories*

## Postcolonialism, poststructuralism și turnura culturală în studiile literare occidentale

În ultimele trei decenii teoria postcolonială a reprezentat una dintre construcțiile speculative dominante asupra literaturii și culturii. Legat prin rădăcini adânci de nucleul dur al gândirii poststructuraliste, postcolonialismul e încă, la începutul secolului al XX-lea, o formulă teoretică puternică (Chioni Moore 2001), apetisantă pentru cei care încearcă să penetreze sau să intre în dialog cu comunitățile discursive ale spațiului academic occidental. Explicațiile acestei dominanțe sunt multiple și au legătură, cel puțin la un nivel al evidențelor, cu tranformările geopolitice petrecute după cel de-al doilea război mondial la nivel global. Tensiunile acestei noi realități geopolitice au făcut ca gândirea occidentală să își îndrepte atenția spre explicații ale faliilor culturale produse de fragmentarea petrecută la nivel global odată cu procesul de decolonizare / dezintegrare imperială. Vocile emblematice ale identității „subalterne" (Spivak 1988), care până în acel moment avuseseră un statut marginal, vor încerca, din anii '60 încolo, să se auto-legitimeze ca voci politice capabile să canalizeze nu numai energiile identităților marginale, ci și energiile critice ale elitei centrului. Acest „proces de catalizare", în dubla sa dimensiune, are legătură mai ales cu un discurs al reconfigurării identitare inițiat de vocile

[1] O versiune în limba engleză a acestui studiu a fost publicată în „Dacoromania Litteraria", II, 2015, pp. 101-116.



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

foștilor „colonizați”[1], dar n-ar fi avut nicio șansă de reușită dacă nu ar fi întâlnit un teren intelectual propice pentru a fi luat în seamă. Din acest motiv pot spune că închegarea gândirii poststructuraliste începând din anii '70 a reprezentat un teren fertil pentru amplificarea manifestărilor discursive ale alterității altădată marginale (manifestare confesivă, politică, critică, teoretică, creativă). În interiorul acestui proces s-a configurat și nucleul teoretic conceptual al teoriei postcoloniale, care a fost legitimat ca discurs al „centrului” prin adoptarea sa de către spațiul academic occidental ca variație circumstanțială (i.e. necesară istoric) a filonului critic[2] prezent în spațiul european încă de la mijlocul secolului al XIX-lea .

Un exemplu concret care să sublinieze cele de mai sus poate fi extras dintr-o scurtă analiză a ceea ce s-a petrecut cu studiile literare odată cu manifestarea post-structuralismului. Dezvoltat etapizat pe filiera Nietzsche – Foucault – Derrida și concentrat ulterior în jurul practicilor „deconstrucției”[3], poststructuralismul a fost catalizatorul „turnurii culturale” în studiile literare și terenul pe care s-au putut fortifica studiile culturale (Tucan 2013) ca arie disciplinară cu relevanță academică. Teoretizând fenomenul literar ca o oglindă a relațiilor de putere din interiorul manifestărilor „discursive” ale imaginarului socio-cultural, post-structuralismul a făcut posibilă „punerea sub semnul întrebării a înțelesurilor deja constituite” și caracterizate ca fiind naturale, „arătându-le caracterul «construit» istoric și cultural” (Tucan, 2007). De asemenea, poststructuralismul a deschis apetitul pentru literatura alterității, educând spațiul public inclusiv pentru receptarea „literaturii post-coloniale” (Naipaul, Rushdie etc.) și a jocurilor complexe ale interacțiunilor modelelor culturale. Iar în acest proces s-a născut treptat un gust identitar pentru procesul interpretării. Așa cum spunea J. Culler (1983: 35), a vorbi despre înțelesul unui text va însemna, de la începutul anilor ’80, a „spune o poveste a lecturii” din perspectiva unei „identități” (de cele mai multe ori una altădată marginală). Astfel, în studiile literare, perspectiva (i.e. practicile de lectură) postcolonială(e) se transformă într-o „hermeneutică identitară” (Tucan 2007: 119) cu conotații politice și militante care poate fi văzută ca un catalizator al energiilor unei lumi aflate într-o perioadă de transformări rapide.

## Postcolonialismul – o „teorie a centrului” care penetrează „periferiile”

Perspectiva post-colonială a reușit de-a lungul timpului să opereze nu numai această deschidere către vocile teoretice și creative ale alterității, ci și să se hrănească critic din tensiunile culturale ale celei de-a doua jumătăți de secol XX. Paradoxal, centrul de altădată a încercat nu numai să înțeleagă o lume plină de contradicții, ci și să-și etaleze prin discursul critic remușcările generate de istoria sa opresivă în relația cu „periferia”. Teoreticienii și analiștii din nucleul dur al acestei perspective teoretice par a se pune de acord, nu întotdeauna explicit, asupra faptului că interesul lor pentru spațiile culturale post-coloniale sunt generate de nevoia de a înțelege „tensiunile dintre dorința de autonomie și o istorie a dependenței, dintre dorința de autohtonism și originea hibridă, în parte colonială, dintre rezistență și complicitate și dintre imitație (mimetism) și originalitate” (Chioni Moore 2006: 12). În spatele acestui interes, legitim de altfel,

[1] A se vedea, de exemplu, vocile militante (și influente) ale lui Franz Fanon (*Black Skin, White Masks* -1952, *The Wretched of the Earth* – 1961) sau Chinua Achebe (*Things Fall Apart* – 1958, *An Image of Africa: Racism in Conrad's "Heart of Darkness"* – 1975).

[2] E vorba despre un filon critic (Marx, Nietzsche, Freud) recuperat conceptual de către poststructuralism în procesul configurării și legitimării sale în spațiul academic (v. Foucault 2001, Ricoeur 1999).

[3] E vorba despre o practică adeseori caracterizată de istoricii teoriei critice drept un „poststructuralism aplicat” (Barry, 1995: 70).



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

stau însă îngrijorările care privesc potențialul dezintegrator / destabilizator al acestor tensiuni. Iată de ce, dincolo de a fi o simplă medodă de analiză a fenomenelor culturale (incluzând aici literatura), teoria post-colonială reprezintă încă un câmp de interese academice care se hrănește și se legitimează din însăși nevoia de înțelegere a paradoxurilor lumii contemporane. Prestigiul său disciplinar, legătura sa cu fenomene în desfășurare care au nevoie să fie înțelese și funcția sa de liant teoretic între rețelele de comunicare academică internațională au generat o capacitate de a se reproduce în spații academice diverse, chiar în acelea în care fenomenele la care se raportează nu sunt atât de evidente (cf. Anfeng 2007). Din acest punct de vedere, teoria postcolonială este o „teorie a centrului" care „călătorește către periferie", o teorie cu o mare de capacitate de a penetra „comunitățile academice periferice". Iar o discuție practică despre modalitățile în care o teorie a centrului (în cazul nostru teoria postcolonială) călătorește spre periferie poate fi relevantă pentru a măsura nu numai gradul de adaptabilitate al „teoriei", ci și mecanismele procesului de adaptare. În cele ce urmează voi discuta despre acest proces cu referire directă la relația postcolonialism – postcomunism în studiile literare românești.

## Postcolonialismul în studiile literare românești: versiunea mimetică

Prezența unor studii cu amprentă post-colonială în spațiul studiilor literare românești va putea fi observată după 1990, atunci când barierele ideologice și, mai ales instituționale, vor fi îndepărtate în comunitățile academice locale. Contactele academice directe (călătorii de studiu, participare la conferințe etc.) și indirecte (accesibilitatea textelor fundamentale ale comunităților discursive internaționale) între spațiul românesc și spațiul ocidental vor fi ulterior facilitate de instrumentele de comunicare virtuală care vor permite, mai ales după 2000, sincronizarea reperelor unor comunități de interese academice din spațiul românesc cu comunități similare din Occident. Este evident faptul că această sincronizare s-a petrecut la nivelul comunităților discursive care prin natura preocupărilor lor au fost mai aproape de dominantele teoretice, metodologice și practice ale „centrului" (i.e. catedrele de anglistică și/sau americanistică[1]).

Un exemplu ar putea fi relevent în acest sens: Revista Românească de Studii de Anglistică (RJES[2]) care publică în principal lucrări susținute la Conferința BAS organizată de Universitatea de Vest din Timișoara[3], avea la primul număr (2004) o secțiune de „literatură" în care contribuțiile, eclectice de altfel, aveau o ezitantă componentă „identitară" (incluzând aici și una post-colonială) prin studii dedicate unor autoare ca Toni Morrison sau Nadine Gordimer. De la al doilea număr secțiunea de literatură a fost redenumită, devenind „Literature and Cultural Studies", pentru a acoperi o gamă mai amplă de lecturi „culturale" ale fenomenului literar, lecturi în spatele cărora se vor observa și elementele instrumentale și speculative ale numelor mari ale postcolonialismului (Spivak, de exemplu[4]) mascate însă sub eticheta de „postmodernim". De la al treilea număr (2006) secțiunea de „Studii culturale" va deveni autonomă și va găzdui o parte din lecturile „postcoloniale" îndreptate nu numai înspre fenomenele literare dar și înspre fenomenele culturale în general. În același timp, secțiunile de literatură (separate la al treilea

[1] Cf. Andreescu 2011: 71.
[2] Revistă apărută sub egida Societății românești de studii de anglistică și americanistică.
[3] Cu participanți mai ales din România și Europa centrală și de est.
[4] "Quoting Daniel Defoe's The History of the Devil as a motto, The Satanic Verses locates Satan in the air, in an ambiguous space that postmodern critics, such as Gayatri C. Spivak, often associate with the space of the signifier." (RJES, 2/2005, p. 37).



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

număr între *American Literature* și *British Literature*) vor găzdui și ele astfel de studii legate de paradigma postcolonială. Aceste studii se vor înmulți ulterior, punctul de vârf al studiilor cu tentă postcolonială fiind numărul din 2011[1]. Putem observa, raportându-ne la acest exemplu, nu numai o reorganizare disciplinară a intereselor (sub egida studiilor culturale), ci și o capacitate de penetrare a perspectivei postcoloniale care poate fi analizată pe trei niveluri: **teoretic** (nivelul instrumentelor noționale și referințelor bibliografice), **tematic** (interesul pentru anumite tematizări specifice: hibridizare, dislocare, exil, revoltă, subiect postcolonial etc.) și al **textelor de referință / materialului analizat** (numele cele mai populare ale literaturii postcoloniale – V. S. Naipaul, S. Rushdie etc. –, fenomenul imigrației, reprezentările mediatice ale identităților etc.).

Fără a face considerații despre originalitatea și relevanța demersurilor descrise mai sus, putem spune că strânsa legătură dintre aceste trei niveluri oglindește configurația tematică, teoretică și materială a abordărilor postcoloniale din „comunitățile discursive" de origine. Din acest punct de vedere putem spune că aceste legături dintre abordările de natură postcolonială din spațiul academic românesc și cele din spațiul academic internațional (mai ales de factură anglo-saxonă) pot fi caracterizate drept **mimetic**e. De fapt, aceasta este una dintre relațiile elementare de contact între comunitățile discursive din două spații culturale diferite, unul central (prin prestigiul / popularitatea / platformele sale de comunicare / capacitatea sa de a influența alte comunități) și unul „periferic" (prin situarea sa în dinamica relațiilor academice / cu o popularitate scăzută / fără platforme eficiente de comunicare / disponibil de a se modifica în raport cu alte spații): **o relație de oglindire conceptuală, tematică și materială de către „periferie" a „centrului"**.

## Adaptare și adaptabilitate. Postcolonialism vs. Postcomunism

Perspectiva postcolonială n-ar fi putut pătrunde în spațiul academic românesc fără această deschidere, fie ea și mimetică. Această „pătrundere" a generat trei fenomene. În primul rând a permis educarea gustului pentru textele literare și autorii valului „postcolonial" și, în același timp, a oferit câteva instrumente de înțelegere a tensiunilor contextului în care și-au făcut apariția acestea. În al doilea rând este vorba de popularizarea unor figuri ale nucleelor teoretice internaționale care, conectate fiind în contextul de origine la întreaga istorie a teoriei critice din secolul al XX-lea, au putut permite reconstrucția, în spațiul românesc, a unei imagini coerente a evoluției gândirii teoretice recente. Și nu în ultimul rând, această deschidere a făcut posibilă o discuție de natură metodologică asupra condițiilor în care un cadru teoretic fără aparentă legătură cu fenomenele locale poate funcționa. Și poate asta este cauza pentru care în jurul anilor 2000, pornind tot de la aceste comunități discursive care au adoptat perspectiva postcolonială, s-a făcut simțită nevoia unei adaptări la experiențele culturale și istorice locale.

Inevitabil, utilitatea cea mai firească a postcolonialismului în spațiul cultural românesc a părut a fi aceea a utilizării sugestiilor critice ale acestuia în analiza fenomenelor generate de comunismul românesc în timpul existenței acestuia, dar mai ales după căderea lui. Binomul postcolonialism – postcomunism a devenit destul de timpuriu un reper problematic al unei discuții de natură epistemologică despre modalitățile în care pot fi analizate fenomene locale cu un instrumentar analitic de împrumut. În fapt, dacă **adoptarea mimetică** a postcolonialismului a

[1] Ulterior, studiile care se reclamă de la un cadru teoretic postcolonial se vor împuțina, acest lucru putând avea semnificația unei estompări a influenței teoriei postcoloniale în spațiul românesc.



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

reprezentat o coincidență între **armătura teoretică a centrului și subiectele centrului**, **adaptarea postcolonialismului** a avut potențialul de a genera două tipuri de procese. Primul este acela de **adaptare practică**, mai precis preluarea instrumentelor critice și folosirea lor mai mult sau mai puțin liberă la analiza fenomenelor locale. Cel de-al doilea este acela de **adaptare conceptuală și teoretică**, care a dus mai ales la o discuție problematizatoare despre **posibilitățile adaptării**.

În fapt, tentația acestei comparații dintre postcolonialism și postcomunism în spațiul academic românesc e asemănătoare unor comparații similare petrecute în întreaga Europă centrală și de est și a fost hrănită de teoreticieni care-și căutau nișa în interiorul centrului disciplinei. David Chioni Moore, africanist american, publica în 2001 studiul *Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique* (Moore 2001, 2006), în care miza era mai degrabă aceea de a lărgi limitele fenomenelor posibil de analizat cu ochiul teoretic al postcolonialismului. Analizând mai degrabă fenomenul colonizării și raportându-l la ceea ce a însemnat dezvoltarea influenței Uniunii Sovietice înspre propriile margini geografice, Moore e interesat mai degrabă de extinderea ariei de acoperire a termenului de postcolonial, făcându-l să denumească un spectru larg de fenomene ale interacțiunii culturale și identitare, incluzându-le și pe acelea din societățile postcomuniste. Nu întâmplător, studiul lui Moore va reprezenta o referință obligatorie pentru cei care vor interveni în discuțiile despre legăturile postcolonialism – postcomunism[1], inclusiv pentru cei din spațiul românesc.

O discuție despre relația problematică postcolonialism – postcomunism în spațiul cultural românesc va fi inițiată într-o manieră aparent concertată la începutul anilor 2000. În 2001 revista clujeană „Caietele Echinox" (1/2001) publica într-un număr tematic intitulat „Postcolonialism & Postcomunism" o serie de studii[2] care reușeau pentru prima oară să atragă atenția asupra acestei alăturări care în spațiul occidental deja începuse să prindă un contur relativ ferm. Analiza volumului e relevantă mai ales dacă observăm cum subiectele studiilor înșeală în parte așteptările generate de titlu. Deși unitatea tematică e susținută prin abordarea unor subiecte care țin de postcolonialism în sensul canonic al cuvântului[3], de postcomunism, sau de elementele definitorii conectate la istoria comunizării și decomunizării Europei de est, singurul text care încearcă în mod explicit să analizeze relația dintre postcolonialism și postcomunism este cel al lui Ion Bogdan Lefter (2001: 117-119), *Poate fi considerat postcomunismul un post-colonialism*? Textul lui I. B. Lefter e semnificativ nu numai prin faptul că reușește să puncteze câteva probleme ale acestei alăturări în spațiul românesc[4], dar și prin acela că definește această alăturare drept una problematică care va avea nevoie de explorare în detaliu[5].

---

[1] A se vedea, de exemplu, volumul *Baltic Postcolonialism* (Kelertas 2013), acolo unde studiul lui Moore va fi reluat chiar la începutul volumului, ca o premiză teoretică la analizele fenomenelor postcomuniste din țările baltice. Alt exemplu de discuție legată de postcolonialitatea țărilor din fosta sferă de influență sovietică este revista poloneză *Postcolonial Europe* (http://www.postcolonial-europe.eu/index.php); a se vedea, de asemenea, also Carey, Raciborski, 2004.

[2] Cele mai multe bazate pe lucrările Conferinței ALGCR (31 martie-1 aprilie 2001, Cluj) cu tema „Postcolonialism și interculturalitate".

[3] De ex. M. Martin (2001: 105-109) despre legătura dintre postcolonialism și fenomenul decanonizării, într-un studiu despre Harold Bloom. Însă nuanța admirativă față de Bloom a studiului dezvăluie o perspectivă ironică asupra perspectivei postcoloniale.

[4] De exemplu, ideea că sovietizarea n-a fost o adevărată colonizare pentru că s-a păstrat conștiința identității și pentru că populațiile locale au rezistat la colonizarea culturală.

[5] De asemenea, se sugerează implicit limitele corpusului de fenomene la a căror analiză perspectiva postcolonială poate ajuta în înțelegerea fenomenelor postcomuniste (transformarea mentalităților, cultura tranziției).



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

Numărul tematic al Caietelor Echinox 2001 arată că în acel moment spațiul academic românesc (cel puțin în zona studiilor de comparatistică) e relativ familiar cu teoria postcolonială, dar se raportează la acesta în multiple maniere. Există și în acest volum texte în care se poate vedea mai degrabă o adoptare mimetică a nucleului teoretic al centrului[1], dar cele mai multe dintre texte respiră un aer de dialog liber cu elemente ale teoriei postcoloniale[2]. Doar textul lui I. B. Lefter se menține în zona unei discuții metodologice despre alăturarea postcolonialism – postcomunism.

Următorul moment în care putem vorbi despre o problematizare serioasă a raporturilor postcolonialism – postcomunism este numărul tematic al revistei *Euresis* din 2005, intitulat *(Post)comunism și (post)colonialism*. Ceea ce caracterizează studiile cuprinse între paginile acestui număr este coerența și densitatea discuțiilor privind congruența teoriei postcoloniale cu fenomenele comunismului / postcomunismului central și est-european / românesc. Cele mai multe dintre texte sunt direct preocupate de evaluarea, la diferite niveluri, a legăturilor dintre fenomenele postcoloniale și postcomuniste. Mircea Martin, în textul-argument al revistei (Martin 2005: 3-26) discută raporturile dintre colonialism și comunism și reface o istorie a opresiunii ideologice a spațiului sovietic asupra spațiului românesc în care punctele de reper sunt „campania distrugătoare împotriva culturii naționale și mentalului colectiv", „atentatele contra memoriei și identității culturale" (12), deznaționalizarea și dezeuropenizarea (14). Concluzia pare firească în urma acestei reconstrucții a reperelor traumatice ale istoriei românești recente: „comunismul sovietic se dovedește a fi fost mai colonial decât colonialismul occidental" (20). Pe poziții oarecum opuse se va situa studiul Ancăi Băicoianu (pp. 48 - 53) care transferă discuția despre colonialitatea țărilor europene într-un registru epistemologic pentru a spune că relația postcolonialism – postcomunism este una păguboasă pentru ambele noțiuni, argumentele sugerate fiind legate mai puțin de incompatibilitatea eșafodajelor teoretice specifice cât de diferențele de natură contextuală:

> „Pentru a rezuma, chiar dacă și postcolonialismul și postcomunismul sunt discursuri derivate care spectacularizează o dramă a liminarității, contextele lor particulare sunt prea diferite pentru a fi puse pe aceeași scară." (Băicoianu 2005: 51)

Deși mai puțin aplecate asupra echivalenței comunism – colonialism, și celelalte studii în care găsim tentația de a problematiza posibilitățile de adaptare teoretică și conceptuală a perspectivei postcoloniale subliniază caracterul particular al țărilor est-europene în raport cu statutul colonial (Șandru 2005: 35), în ciuda faptului că cele mai multe recunosc capacitatea cadrului teoretic postcolonial de a funcționa ca un fundal al analizei fenomenelor (post)comuniste. În schimb, toți autorii par a considera că perspectiva post-colonială are utilitate în analiza unor fenomene caracterizate de hibridizare culturală și liminaritate (Mihăilă 2005: 132-146) sau că studiul fenomenelor postcomuniste „pot contribui la teoretizarea violenței (epistemice) sau la studiul strategiilor de dominare politică ori culturală" (Zirra 2005: 112).

De fapt, fiecare dintre autorii care reflectează în volumul citat asupra posibilităților adaptării teoriei postcoloniale sunt atenți la nuanțe, chiar atunci când aplicabilitatea li se pare evidentă (cf. Martin, Zirra). Entuziasmul teoretic e temperat de evaluările critice ale

[1] M. Frunză (2001: 110-116) despre feminism și postcolonialism ca variante militante ale post-structuralismului (postmodernismului, în varianta autoarei).

[2] De ex. M. Spiridon (2001: 201-206) face o analiză a problemei protocronismului românesc care apelează într-o manieră liberă la scenariul colonizării/decolonizării; a se vedea și studiul lui Corin Braga (2001: 83-92) despre sursele antice și medievale ale imaginarului colonial și eurocentric.



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

particularităților fenomenelor locale, ceea ce arată o interesantă **situare liminală** a cercetătorilor înșiși în spațiul gol generat de presiunea modelului teoretic central și reflecția asupra condiționărilor istorice și culturale particulare ale unor fenomene înrudite, dar totuși independente.

Interesant este de asemenea faptul că în volumul analizat întâlnim și celelalte două dimensiuni ale practicării perspectivei postcoloniale în context academic local. Dimensiunea mimetică este prezentă în două texte care sunt analizate fenomene ale literaturii (culturii) postcoloniale în maniera „centrului" (Rogobete 2005, Butoescu 2005). Alte trei studii discursivizează modele de adaptare practică a instrumentelor postcoloniale la fenomenele locale românești (Andraș 2005, Surdulescu 2005) sau est-europene (Corniș-Pope 2005).

Un alt important moment al discuțiilor despre relația postcolonialism – postcomunism în studiile literare românești va fi concentrat în jurul unui proiect de cercetare care va canaliza energii problematizatoare venite aproape exclusiv din spațiul studiilor de anglistică și americanistică. Este vorba de proiectul *Postcolonialism / Postcomunism: A Dictionary of Key Cultural Concepts*, un proiect cu câteva rezultate directe[1] și indirecte[2] care reprezintă o interesantă și amplă discuție critică despre posibilitățile asocierii perspectivei coloniale la studiul realităților postcomuniste dublată de un dialog direct între teoreticieni ai centrului (de ex. John Thieme) și confrații lor locali. De exemplu, unul dintre rezultatele directe este volumul *Postcolonialism/Postcomunism: Intersections and Overlaps* (Bottez et alii, 2011) în care putem observa dispariția dimensiunii mimetice a manifestării perspectivei postcoloniale în relația cu postcomunismul. Chiar dacă există câteva studii care aparțin mai degrabă unei antropologii a culturii post-totalitare și care par a nu-și asuma prea multe legături cu postcolonialismul, predomină studiile de natură problematizatoare sau cele care adaptează instrumentele teoretice postcoloniale la nuanțele locale[3]. Ca și în numărul tematic *Euresis* din 2005, și în acest volum spațiul de joc este tensionat de argumentele pentru și împotriva posibilității de echivalare a postcolonialismului cu postcomunismul. Poziția sceptică este reprezentată de studiul lui Liviu Andreescu care avertizează, într-o manieră destul de categorică, asupra incompatibilităților noționale și asupra lipsei unei ipoteze de cercetare coerente a perspectivei postcoloniale în culturile est-europene (Andreescu 2011: 67). Chiar dacă pozițiile pro sunt nuanțate și subliniază utilitatea practicilor de lectură și a tematizărilor implicite ale postcolonialismului (i.e. mimetism, liminalitate, ambiguitate și ambivalență textuală, efectele hegemoniei culturale și ideologice, identități suprapuse sau aflate în conflict etc. - cf. Șandru 2011, Colț 2011), așa cum observă editorii volumului cele mai multe dintre studii „ridică întrebări mai degrabă decât a da răspunsuri, sugerând că disciplinele aflate în dezbatere nu sunt încă apte să-și dezvolte propriul discurs teoretic independent" (Botez et alii 2011b: 8).

*Postcolonialism / Postcommunism. Dictionary of Key Cultural Terms* (Botez et alii 2011a) este cel de-al doilea rezultat vizibil și important al proiectului mai sus menționat. Dicționarul este un instrument util pentru spațiul studiilor literare românești din câteva motive. În primul rând încearcă să familiarizeze cititorul cu noțiunile cheie ale teoriei postcoloniale și ale postcomunismului într-o tonalitate a *referințelor duble* (care se reclamă atât de la centralitatea

[1] vol. conferinței din 2010 organizată în cadrul proiectului editat de Monica Bottez, Maria Sabina Draga Alexandru și Bogdan Ștefănescu, *Postcolonialism/Postcomunism: Intersections and Overlaps* (Bucharest University Publishing House, 2011); dicționarul însuși: *Postcolonialism / Postcomunism: A Dictionary of Key Cultural Concepts*, Bucharest University Publishing House, 2011).

[2] B. Ștefănescu, *Postcolonialism/Postcomunism: Intersections and Overlaps* (Ștefănescu 2013).

[3] R. Doncu (demers comparatist, problema redefinirii identității personale la Rushdie și Slapovsky), M. Petraru (receptarea lui Ondaatje în spațiul românesc).



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

teoriei postcoloniale și textelor fundamentale despre (post)comunism, cât și de la referințe teoretice și problematizatoare din context central și est-european / românesc)[1]. În al doilea rând, insistența asupra posibilităților de adaptare a noțiunilor din sfera postcolonialismul la fenomenele (post)comuniste este centrală, statutul cel puțin semicolonial al țărilor din sfera de influență sovietică fiind explicit asumat în câteva rânduri (de ex.: p. 11, p. 70)[2]. Nu în ultimul rând sunt câteva elemente care subliniază piste utile pentru eventualele viitoare cercetări: relația dintre memorie și represiunea totalitară, studiul modalităților coercitive de remodelare a individului ca subiect al puterii ideologice, studiul traumelor identitare colective etc. Dicționarul reprezintă astfel, prin natura sa, dar mai ales prin aceste elemente, un demers care poate fi numit drept unul de adaptare. Interesant este faptul că această adaptare pare a-și asuma mai degrabă misiunea de a suplini ceea ce pare o insuficientă unitate a studiilor postcomuniste. În articolul despre *Postcommunism* este evidențiată atât această lipsă de unitate, cât și dispunerea inegală a ariilor disciplinare care își dispută fenomenele postcomuniste: economie, sociologie, științe politice, istorie, analiza discursului, studii literare și culturale (Botez et alii, 2011a: 256).

Printre rezultatele indirecte ale proiectului sus-menționat sunt și cercetările lui Bogdan Ștefănescu, anglist preocupat îndeaproape de problema relațiilor (post)colonialism / (post)comunism. Într-un articol extrem de interesant din 2012, preocupat fiind de analiza stânjenelii epistemice a discuțiilor privind statutul colonial al fostelor republici sovietice și al sateliților URSS, încerca să mențină propriul discurs în cadrele unei discuții problematizatoare, argumentând caracterul anamorfic al noțiunii de colonialism (Ștefănescu 2012: 23) și, în consecință, ambiguitățile și incertitudinile (post)colonialității României / Europei de est (p. 23). Cea mai importantă contribuție a acestui articol este, de fapt, nuanțarea semantică a noțiunii de statut colonial. Pornind de la disocierea dintre registrul practic (subordonarea militară, politică și economică) și simbolic al noțiunii (subordonarea culturală și ideologică), B. Ștefănescu sugerează ca utilă o semnificație generală a colonialismului, semnificație potrivită și pentru o discuție a efectelor relațiilor politice și culturale complicate din spațiul central și est-european și fost sovietic (p. 19 - 21).

Explorările analitice ale relației postcolonialism – postcomunism ale lui B. Ștefănescu se vor manifesta pe spații ample în cartea din 2013, *Postcommunism / Postcolonialism: Siblings of Subalternity*. Chiar din prefață autorul mărturisește o liminaritate academică situată între est și vest (centru și periferie) care-l va face să-și asume o reconsiderare a (post)colonialității în afara tiparelor occidentale tradiționale (Ștefănescu, 2013: 10). Pe parcursul cărții preocupările majore sunt acelea de a repudia imaginea vest-centrică a colonialismului (p. 11) pentru a argumenta tocmai colonialitatea experienței comuniste. De-a lungul acestor argumente, colonialismul devine o paradigmă a subordonării colective cu efecte asupra discursului, instituțiilor și comportamentelor sociale, așadar asupra imaginarului socio-cultural. Aceste considerații de natură metodologică îi vor permite autorului analizele din finalul volumului ale variațiilor discursului intelectual din România postcomunistă și ale reverberațiilor traumatice ale acestuia. De remarcat în acest volum scepticismul analitic în raport cu teoria centrului, grija pentru nuanțe și efortul problematizării relațiilor complexe dintre (post)colonialism și (post)comunism care duce nu la adaptarea postcolonialismului, ci mai degrabă la o reducție paradigmatică a acestuia, urmată de dezvoltarea sa practică înspre noi direcții.

[1] Numerele din Caietele Echinox și Euresis analizate mai sus sunt des etalate ca puncte de referință ale discuțiilor.
[2] Același statut revine și în alte articole ale editorilor (Bottez 2011, Ștefănescu 2012).



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

## Mimetism, adaptare practică și preocupări epistemologice

Din ceea ce am văzut mai sus în descrierea principalelor modalități de interacțiune între teoria postcolonială și aria mai degrabă complexă și amorfă a fenomenelor generate de experiența comunistă, putem spune că cea mai importantă dimensiune este, în studiile literare românești, aceea a explorării ambiguităților acestor relații. Premizele comparației sunt evidente. E vorba, în primul rând, de un oarecare grad de similaritate a experiențelor istorice generatoare. Colonializarea și sovetizarea, chiar atunci când nu sunt puse pe același plan, sunt analizate ca fenomene capabile să producă tipare de transformare a configurațiilor culturale în spațiile cu care interferează. Cele mai importante dintre aceste tipare sunt legate în primul rând de liminalitatea și hibriditatea subiectului postcomunist, caracteristici ușor de asemănat caracterului liminal și hibrid al subiectului postcolonial, așa cum e el teoretizat de „centru" (H. Bhabha, de ex.)[1]. În acest sens, posibilitățile de conexiune cu aria largă a explorărilor efectelor comunismului în țările afectate de acesta - *postcomunismul* (cf. Holmes 1997) - este evidentă atât din perspectiva similarității interacțiunilor culturale și ideologice petrecute în timpul experiențelor colonizării și sovietizării (subalternizare, demonizare, negarea identității anterioare, proiectarea unei noi identități), cât și din perspectiva efectelor pe termen lung ale acestora. Ca și experiența colonială și cea a sovietizării a generat perioade lungi de tranziție caracterizate de violență identitară. Atunci când nu a dus la război sau cel puțin la violențe interetnice, această violență identitară a patronat o renaștere a umorilor naționaliste care au reînviat atitudini, stereotipuri și formule retorice a căror interacțiune în spațiul public a dus la fragmentare culturală și violență discursivă. Toate acestea au împiedicat (și încă există pericolul să împiedice pe viitor) eforturile de reconstrucție instituțională. Din acest punct de vedere putem înțelege atât importanța explorărilor paradoxurilor generate de tranziția postcomunistă, cât și nevoia intelectuală de a căuta o formulă speculativă care să ajute această explorare.

În spațiul românesc această nevoie intelectuală a venit din interiorul mai multor „comunități discursive" conectate la diversele arii disciplinare interesate de fenomenele (post)comuniste. Demersurile istoriei culturale, ale antropologiei culturale, ale științelor politice sau ale studiilor economice au explorat în ultimii douăzeci de ani la diferite niveluri și din perspective disciplinare diverse impactul istoriei recente asupra spațiului românesc (cultura instituțională, sociologia stereotipurilor identitare, relațiile interetnice, memoria traumatică, dinamica evoluțiilor economice etc.). Însă cele mai multe dintre aceste demersuri n-au avut absolut nicio legătură cu perspectiva postcolonială, din cauza incompatibilităților de ordin metodologic și disciplinar. Această legătură s-a putut produce numai într-o zonă în care această legătură exista, studiile literare, pe cale să se impregneze ele însele de coloratura culturală petrecută cu câteva decenii înainte în spațiul academic occidental. Teoria postcolonială, liant speculativ și noțional influent în spațiul studiilor literare și culturale occidentale, a fost adoptată mai întâi **mimetic** în comunitățile discursive cele mai conectate la instrumentele și subiectele acelora din Occident. Ulterior s-a născut un proces de adaptare practică a instrumentelor postcoloniale la realitățile (post)comuniste. O parte dintre aceste demersuri se pot observa în

[1] „The liminality and hybridity that Bhabha finds characteristic of the postcolonial subject who hovers in a space between colonial discourse and a new «non colonial» identity also perfectly illustrates the situation in postcommunist states where the long-term effects of communism could not be eradicated over the night and the new European identity has taken, or is still taking, various spans of time to materialize in admission to NATO (2005 in the case of Romania), to the European Union (2007 for Romania) or to other European organisms and institutions" (Bottez 2011b: 90).



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

interiorul volumelor și revistelor analizate mai sus, dar se pot enumera probabil foarte multe altele[1]. Acest proces de **adaptare practică** a reprezentat probabil o strategie personală de cercetare, mai precis o încercare de penetrare a comunităților discursive ale centrului prin construirea unui **spațiu particular de cercetare** conectat în același timp la nucleul teoretic al centrului și la realitatea unor fenomene locale în care competențele cercetătorilor români se puteau manifesta liber în dialogul cu nucleul central al teoriei. Acesta a fost pasul decisiv al depășirii unui statut subordonat (subaltern) în spațiul academic și, în același timp, pasul decisiv în a pune sub semnul întrebării presiunea hegemonică a teoriei centrului[2]. Acesta este și motivul pentru care, în cele mai multe dintre cazuri, discuțiile duse în spațiul românesc în jurul binomului postcolonialism – postcomunism au avut întotdeauna o componentă de natură **epistemologică**. Această componentă, necesară de altfel, a făcut ca precizia terminologică și capacitatea de abstractizare a perspectivei centrului să fie pusă între paranteze și să plaseze cercetătorul român într-o liminaritate ale cărei potențialități le găsesc fertile mai ales din perspectiva dialogului academic care poate să creeze punți de legătură între spații academice conexe, dar totuși diferite.

**Referințe bibliografice**:


ANDREESCU, Liviu 2011: *Are We All Postcolonialists Now? Postcolonialism and Postcommunism in Central and Eastern Europe*, în Botez et alii 2011b, p. 57-74.

ANFENG, Sheng 2007*: Traveling Theory, or Transforming Theory: Metamorphosis of Postcolonialism in China*, în „Neohelicon", XXXIV (2007) 2, p. 115–136.

BARRY, Peter 1995: *Beginning Theory. An Introduction to Literary and Cultural Theory*, Manchester University Press.

BĂICOIANU, Anca 2005: Top *Hat and Fur Cap: Postcolonialism, Postcommunism and their discontent*, în „Euresis. Cahiers Roumains D'études Littéraires Et Culturelles", Nouvelle Série 1 (Printemps 2005), p. 48-53.

BHABHA, Homi K. 1994: *The Location of Culture*, London, Routledge.

BOTEZ et alii 2011a: *Postcolonialism / Postcommunism. Dictionary of Key Cultural Terms*, Bucharest University Press.

BOTEZ et alii 2011b: *Postcolonialism / Postcommunism. Intersections and Overlaps*, Bucharest University Press.

BOTTEZ, Monica 2011: *Postcolonialism /Postcommunism: Similarities and Differences: the Romanian Case*, „University of Bucharest Review", Vol. I/2011, no. 1 (new series), p. 89-99.

BRAGA, Corin 2001: *Celălalt ca rasă monstruoasă – Surse antice şi medievale ale imaginarului colonial şi eurocentric*, în „Caietele Echinox", nr. 1, 2001, p. 83-92.

BUTOESCU, Elena 2005: *What Isn't Postcolonial Writing*, în „Euresis. Cahiers Roumains d'Études Littéraires Et Culturelles", Nouvelle Série 1 (Printemps 2005), p. 48-53.

CHIONI MOORE, David 2006: *Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet?Toward a Global Postcolonial Critique*, în Violeta Kelertas (ed.), *Baltic Postcolonialism*, Rodopi, 2006, p. 11-43.

COLȚ, Monica 2011, *The Dynamics of Cultural Values in Postcolonialism and Postcommunism*, în Botez et alii 2011b, 219-234.

FĂTU-TUTOVEANU, Andrada 2014: *Building Socialism, Constructing People: Identity Patterns and Stereotypes in Late 1940s and 1950s Romanian Cultural Press*, Cambridge Scholars Publishing.


[1] ca de ex. Andrada Fătu-Tutoveanu 2014.

[2] despre această presiune hegemonică a modelelor academice occidentale, raportată la aria largă a studiilor comparatiste a se vedea Ștefănescu 2011.



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)

FOUCAULT, Michel 2001: *Theatrum philosophicum. Studii, eseuri, interviuri (1961- 1984)*, Cluj, Casa Cărții de Știință.
FRUNZĂ, Mihaela 2001: *Postcolonialism și feminism. O paralelă conceptuală și tematică,* în „Caietele Echinox", nr.1, 2001, p. 110-116.
CAREY, Henry F., RACIBORSKI, Rafal 2004: *Postcolonialism: A Valid Paradigm for the Former Sovietized States and Yugoslavia?*, în „East European Politics & Societies", May 2004, vol. 18 no. 2, p. 191-235.
HOLMES, Leslie 1997: *Postcommunism. An Introduction*, Durham, Duke UP.
CULLER, Jonathan 1983: *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism*, London, Routledge, & Kegan Paul.
KELERTAS, Violeta (ed.) 2006: *Baltic Postcolonialism*, Amsterdam, Rodopi.
LEFTER, Ion Bogdan 2001: *Poate fi considerat postcomunismul un post-colonialism?,* în „Caietele Echinox", nr.1, 2001, p. 117-119.
MARTIN, Mircea 2005: *Le Communisme Comme Colonialisme*, în „Euresis. Cahiers Roumains d'Études Littéraires et Culturelles", Nouvelle Série, 1 (Printemps 2005), p. 3-26.
RICOEUR, Paul 1999: *Conflictul interpretărilor*, Cluj, Echinox.
ROGOBETE, Daniela 2005: *Mapping Alternative Spaces*, în „Euresis. Cahiers Roumains d'Études Littéraires et Culturelles", Nouvelle Série 1 (Printemps 2005): p. 121-126.
SPIRIDON, Monica 2001: *«Ochii suverani» şi problema zonei de frontieră*, în „Caietele Echinox", nr.1, 2001, p. 201-206.
SPIVAK, Gayatri 1988: *Can the Subaltern Speak?*, în Nelson, Carry, Grossberg (eds.), *Marxism and Interpretation of Culture*, London, Macmillan, 1988, p. 271-313.
ȘANDRU, Cristina 2005: *Reconfiguring Contemporary 'Posts'*, „Euresis. Cahiers Roumains d'études Littéraires et Culturelles", Nouvelle Série, 1 (Printemps 2005): p. 29-40.
ȘANDRU, Cristina 2011: *Textual Resistance? «Over-coding» and Ambiguity in (Post)colonial and (Post)communist Texts*, în Botez et alii 2011b, p. 39-56.
ȘTEFĂNESCU, Bogdan 2012: *Reluctant Siblings: Methodological Musings on the Complicated Relationship between Postcolonialism and Postcommunism*, în „Word and Text. A Journal of Literary Studies and Linguistics", Vol. II, Issue 1, June / 2012, p. 13 – 26.
ȘTEFĂNESCU Bogdan 2013: *Postcommunism / Postcolonialism: Siblings of Subalternity*, Bucharest, University of Bucharest Publishing House.
ȘTEFĂNESCU, Bogdan 2011: *Why Compare? What's to Compare? The Practice of Comparative Literature in a Postcolonial/Postcommunist Context. A Response to David Damrosch*, „University of Bucharest Review", Vol. I/2011, no. 1 (*new series*), p. 21-28.
TUCAN, Dumitru 2007: *Introducere în studiile literare*, Iași, Institutul European.
TUCAN, Dumitru 2013: *Cultural Studies - Problems and Dilemmas in Romanian Higher Education and Academia*, în „The Annals of Ovidius University Constanţa, Romania – the Philology Series", Volume XXIV, nr.1/2013, p. 61-71.
ZIRRA, Ioana 2005: *Where Does Postcolonialism (As Postcommunism) Stand? And Where Could It Be Wished to Stand?*, în „Euresis. Cahiers Roumains d'Études Littéraires et Culturelles", Nouvelle Série 1 (Printemps 2005): p. 111-120.



BDD-A26365 © 2016 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:58:12 UTC)